

Група 14. Історія України. Урок 2. Перша світова війна та український національний рух.
Гісем 10 клас с. 9-14.

Перша світова війна та український національний рух

1. Які держави належали до Антанти та Центральних держав? Якою була мета цих угруповань? 2. Які політичні партії діяли в Наддніпрянській та Західній Україні на початку XX ст.? 3. Порівняйте програми цих партій на майбутнє України.

1. Україна в геополітичних планах країн Антанти та Центральних держав.

28 червня 1914 р. в Сараєві сербський націоналіст Гаврило Принцип убив наступника австро-угорського престолу ерцгерцога Франца Фердинанда. 28 липня 1914 р. Австро-Угорщина оголосила війну Сербії. Це запустило ланцюгову реакцію, яка призвела до розгортання Першої світової війни. Її спричинило протистояння держав — учасниць двох угруповань: Центральних держав (Австро-Угорщина, Німеччина, Італія) та Антанти (Велика Британія, Франція, Росія). Кожна з країн прагнула досягти своїх геополітичних інтересів. Україна в них також посідала помітне місце через своє вигідне географічне положення та ресурси.

Німеччина сподівалася розчленувати Росію й оволодіти Польщею, Литвою, країнами Балтії, Білорусією та Україною. Особлива роль у цих планах відводилася українським землям, оскільки саме вони мали стати відправним пунктом для подальшого завоювання Німеччиною світового простору.

Територію України командування німецької армії вважало одним із головних театрів воєнних дій. Прагнучи ослабити Росію в геополітичному плані, німецькі політики прихильно ставилися до можливої незалежності України. Останню вони вважали плацдармом для здійснення Росією зовнішньополітичної експансії на Балкани та до Передньої Азії. Унаслідок цього втрата України, на їхню думку, призведе до краху великодержавницької політики російської влади. Україна також приваблювала Німеччину своїм економічним потенціалом.

Австро-Угорщина здавна змагалася з Росією за гегемонію (першість) у слов'янському світі. Австрійські Габсбурги, які проводили більш ліберальну національно-культурну політику стосовно слов'ян, сподівалися розширити свої володіння за рахунок Балканських держав, а також Холмщини, Підляшшя, Волині й Поділля, які перебували у складі Росії. Австро-Угорщина заявляла, що землі, заселені українським народом, мають бути об'єднані в окрему українську автономну область у складі імперії. Крім цього, розглядалися варіанти віддати українські землі

Світова війна — глобальне протистояння союзів держав із застосуванням зброї, що охоплює велику частину світу.

Геополітика — політологічна концепція, за якою зовнішня політика держав визначається географічними чинниками (розташуванням країни, природними ресурсами, кліматом тощо).

Німецька карта світу в 1914 р.

Російський плакат 1914 р.

Визначте за наведеними карикатурами, яку роль відігравала пропаганда в роки Першої світової війни.

Німеччині, створити з них санітарний кордон проти впливів Росії або передати їх відновленій Польській державі.

Росія, приховуючи свої експансіоністські наміри, заявляла про прагнення захистити Сербію від агресії Австро-Угорщини. Одночасно із дим проголошувалася необхідність звільнення з-під влади Габсбургів «єдинокровних братів-русинів» західноукраїнських земель й «возз'єднання уявленої Русі» з Росією на засадах етнографічної спільності. Прагнучи оволодіти Галичиною, Буковиною й Закарпаттям, російська влада мала намір відсунути кордони імперії за Карпатські перевали.

Румунія висувала претензії на Буковину й Хотинщину, які вважала своєю історичною спадщиною як колишні володіння Молдавського князівства. Ці території їй обіцяли одночасно Росія й Австро-Угорщина. Румунія після дворічних вагань обрала бік Антанти.

Польське керівництво сподівалося, що після поразки Росії у війні воно відновить свою державу й приєднає до неї Східну Галичину, а можливо, і Правобережну Україну як «історично польські землі».

2. Становище українства в Російській та Австро-Угорській імперіях на початку війни.

Територія розселення українського народу на початку війни була поділена Російською та Австро-Угорською імперіями, що належали до ворожих угруповань. Обидві держави вважали українців, у складі свого населення ненадійною групою, яка може стати на бік противника, і здійснювали щодо них репресії.

Репресії — заходи державного примусу, покарання, у тому числі за ідейні переконання, нерідко позасудовим шляхом.

3. Ставлення до війни політичних сил, що діяли в Наддніпрянській Україні.

На початку Першої світової війни російська влада в Наддніпрянській Україні, як і в інших регіонах імперії, розгорнула широку пропагандистську кампанію. Війну оголосили «оборонною», оскільки вона велася для захисту «вітчизни» від «пруських варварів», а також для захисту братів-слов'ян. Ця пропаганда мала позитивні результати. На початку війни значна частина міського населення й селянства Наддніпрянщини підтримували урядову політику, не усвідомлюючи, що на їхні плечі ляже весь тягар війни.

Загальноросійські партії чорносотенців, октябристів, кадетів і права частина соціал-демократів та есерів загалом підтримували офіційний урядовий курс. Ліва частина соціал-демократів (більшовики, очолювані В. Леніним) виступали за поразку Росії у війні, оскільки це мало наблизити революцію й повалення царизму.

Серед громадсько-політичних діячів Наддніпрянщини у ставленні до війни сформувалося три основні орієнтації — поміркована, нейтральна та радикальна. Так, один із лідерів українських соціал-демократів С. Петлюра опублікував у московському журналі «Украинская жизнь» статтю, де закликав народи Росії і, зокрема, українців виконати свій громадянський обов'язок перед державою, що дасть їм можливість у майбутньому розраховувати на «відповідні права». 10 серпня 1914 р. в Києві галицькі й буковинські емігранти-москвофіли заснували «Карпаторуський визвольний комітет». Його члени активно допомагали встановленню російської влади в Галичині. Товариство українських поступовців посіло нейтральну позицію, а із 1916 р. взагалі виступило проти війни та підтримки будь-якої з воюючих сторін.

4. Заснування та діяльність Союзу визволення України.

14 серпня 1914 р. у Львові українські політичні емігранти-наддніпрянці створили самостійницьку українську політичну організацію Союз визволення України (СВУ). Його засновниками стали члени УСДРП (Д. Донцов, В. Дорошенко, А. Жук), УСДС (О. Скоропис-Йолтуховський), українських есерів (Ю. Бачинський), інших партій та організацій. Першим головою СВУ став Д. Донцов. СВУ опублікував відозву «До українського народу в Росії» та звернення «До громадської думки Європи», а програму діяльності виклав у «Нашій платформі». У ній було проголошено, що реалізацію своїх національних прав українське населення має пов'язувати з поразкою Росії у війні. Союз виступав за відокремлення України від Росії та створення на її землях конституційної монархії під протекторатом Австрії.

СВУ вважав себе представником інтересів України перед Австро-Угорщиною, Німеччиною та іншими європейськими державами. Прагнучи сформувати коаліцію з противників Росії, представники Союзу вели відкриті або таємні переговори з офіційними державними урядовцями різних країн та російськими політичними емігрантами.

На гроші, надані урядами Німеччини та Австро-Угорщини, СВУ, що перебрався зі Львова до Відня, а потім до Берліна, розгорнув велику агітаційно-пропагандистську роботу. Його діячі виступали з доповідями в Австро-Угорщині, Німеччині, Болгарії, друкували статті. Масштабну роботу серед солдатів-українців, мобілізованих до російської армії, СВУ розпочав у таборах для військовополонених. Одним із важливих здобутків Союзу стало видання науково-популярних брошур із минулого та сучасного

України українською, німецькою, болгарською, турецькою, румунською, чеською, хорватською, італійською та шведською мовами.

5. Український рух на західноукраїнських землях.

Із початком війни в суспільно-політичному житті Австро-Угорщини відбулися суттєві зміни. Міжпартійна боротьба, гострі національно-політичні дискусії та болючі національні образи відійшли на другий план в умовах емоційного піднесення, спричиненого війною. Лідери українського руху вважали, що для реалізації національних вимог свого населення необхідно проявляти максимальну лояльність і вірнопідданість австрійській владі та імператору. Уже в перші дні війни українські політичні рухи Галичини та Буковини поспішили визначитися, на чиєму вони боці.

1 серпня 1914 р. у Львові було засновано Головну українську раду (ГУР), до якої увійшли представники українських партій: Національно-демократичної, Радикальної та Соціал-демократичної. Головою ГУР обрали голову УНДП та Українського парламентарного представництва К. Левицького. ГУР мала взяти на себе функції єдиного представницького органу українців. 3 серпня її керівники оприлюднили звернення, у якому окреслили свою позицію у війні. Того ж дня «Союз українських парламентарних і соймових послів з Буковини» також оприлюднив свій маніфест «До українського народу на Буковині», де заявив, що «спільно з усіма народами сеї гарної держави ми радо принесемо всяку жертву за нашого цісаря, за славу Габсбурзьку монархію».

Про свою проавстрійську позицію на початку війни заявила в Галичині греко-католицька церква. Митрополит А. Шептицький і кероване ним духовенство, що були для галицьких українців безперечним авторитетом у церковному й суспільно-політичному житті, дотримувалися чіткої австрофільської та антиросійської політики.

Кость Левицький

5 травня 1915 р. у Відні ГУР було реорганізовано в Загальну українську раду (ЗУР). До неї увійшли 34 делегати від українських політичних партій Галичини й Буковини, а також представники СВУ. Очолив ЗУР К. Левицький. Своєю метою вона проголосила боротьбу за побудову самостійної Української держави на території підросійської Наддніпрянської України та запровадження територіально-національної автономії на українських землях у складі Австро-Угорщини. Завдяки наполяганням ЗУР німецька та австро-угорська влада дозволила організувати окремі табори для українських військовополонених. У них створювали бібліотеки, школи, церкви, що мали сприяти вихованню української національної самосвідомості й ненависті до Російської імперії, яка була поневолювачем їхньої Батьківщини.

На початку листопада 1916 р. австро-угорська влада надала широку автономію Галичині без поділу на українську й польську частини, як прагнула ЗУР. Було оголошено про створення самостійного Польського королівства з польських земель, відвойованих у Російській імперії. ЗУР склала свої повноваження. Після цього провідну роль в українському русі стало відігравати Українське парламентарне представництво в австрійському рейхстазі, очолюване Ю. Романчуком.

6. Створення українських добровольчих військових формувань.

Західноукраїнські політики розуміли, що заяви про підтримку дій австрійського уряду у війні мають супроводжуватися реальними заходами. Разом із цим, усвідомлюючи, що війна змінить геополітичну ситуацію в Європі, вони намагалися використати її для реалізації своїх планів.

На початку серпня 1914 р. Головна українська рада заявила про необхідність формувати полки українських добровольців у складі австрійської армії під назвою Українські січові стрільці (УСС).

Висновки. Держави — головні учасниці Першої світової війни мали свої геополітичні плани стосовно України, але їх об'єднував загарбницький характер. Жодна з країн не цікавилася прагненнями українського народу.

- В умовах початку війни українські політичні діячі виробили свою позицію до неї і заявляли про інтереси українства.
- У складі австро-угорської армії в роки війни були сформовані добровольчі українські підрозділи в Галичині та Буковині. Найвідомішим із них став легіон Українських січових стрільців.

Запитання та завдання

1. Що таке геополітика? 2. Коли утворився Союз визволення України? 3. Хто став головою Головної української ради? 4. Коли виникла Загальна українська рада?

5. Яка роль відводилася Україні в геополітичних планах країн Антанти та Центральних держав? 6. Як було засновано СБУ? Якою була його діяльність у роки війни? 7. Визначте особливості українського руху в Західній Україні на початку війни.

8. Покажіть на карті атласу територіальні претензії воюючих сторін на території України й назвіть країну, що їх висувала. 9. Проведіть дискусію за проблемним питанням: яку перспективу відкривали для українського руху позиції його діячів на початку Першої світової війни. 10. Складіть таблицю «Україна в планах країн Антанти та Центральних держав».

Держава	Плани щодо українських земель

11. Упродовж вивчення розділу за додатковими джерелами підготуйте навчальний проект на тему «Культурно-просвітницька діяльність Українських січових стрільців» у роки Першої світової війни.